

MISKOLCI EGYETEM
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR
DEÁK FERENC ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

Dr. Székely György László

A VÁDRENDSZER, A VÁDELV ÉS A BÜNTETŐELJÁRÁS ALAPELVEI

című PhD értekezésének tézisei

Miskolc

2020

I. A kutatás tárgya, célja, az értekezés szerkezete

Tudományos kutatás témájaként az alapelvek kérdése, bármilyen jogterületről legyen is szó, első ránézésre vagy túl általános ahhoz, hogy jól megragadható legyen, vagy olyan evidenciának tűnik, amely kevésbé érdemes a részletesebb vizsgálatra. Mindazonáltal a magyar jogtudományban és a jogi oktatásban is úgy tűnik, hogy az alapelvek témaköre fontos kérdés, de a jogalkotásban sem elhanyagolható az alapelvek szerepe. Hazánkban ugyanis számos törvény, különösen a kódexek, első fejezete az alapelvek felsorolásával és kibontásával kezdődik, sokszor kifejezetten az alapelvek szót használva. Különösen igaz ez az eljárásjogokra, ahol láthatóan nagyobb hangsúlyt kapnak az alapelvek, mint az egyéb jogterületeken.

Előfeltevésem és meggyőződésem, hogy egy jogterület – különösen pedig egy eljárási kódex – alapelveinek a jogalkotó általi megfelelő mértékben és módon történt megfogalmazása esetén, az alapelvek megértése és elsajátítása már önmagában alkalmas arra, hogy az adott jogterületről vagy kódexről, illetve a törvény által szabályozott eljárási rendről átfogó képet kapjunk. Így a további szabályok már szinte az alapelvek részletszabályainak, azok megfelelő kibontásainak tűnnek. Ezért fontos, hogy az alapelvek kiválasztása, rögzítése, megfelelő megfogalmazása megtörténjen, amelynek eredményeként az elvek képesek koherens rendszert alkotni. Ellenkező esetben a rendszer belső ellentmondásokról fog feszülni, amely károsan hat a jogalkalmazásra is.

Mindezek ellenére a hazai büntető eljárásjog tudományában az alapelvek kérdése, ha nem is elhanyagolt téma, de – egy-egy önálló elv részletesebb, akár monografikus kibontása mellett – átfogó írásokból nem sok született. Kutatásom céljaként ezért elsődlegesen a büntető eljárásjogi alapelvek általános kérdéseinek vizsgálatát tűztem ki. Mindemellett már eleve felvetődött annak a kérdése is, hogy mely elvek tekinthetők alapelvnek, létezik-e az elveknek rangsora, az alapelvek általános vizsgálata mellett lehet-e és érdemes-e minden alapelvet külön-külön is elemezni, illetve, hogy vannak-e esetleg olyan, további áttekintésre érdemes alapelvek, amelyek a többinél nagyobb szerepet kapnak az eljárás rendszerében. E kérdést már a kutatás elején akként válaszoltam meg, hogy az alapelvek köre nem zárt, nehéz közös megegyezésre jutni abban, hogy mely elvek tekinthetőek alapelveknek, így az egyes elvek részletes vizsgálata (nem csak terjedelmi) akadályba ütközik. Ezért egy további szempont, az alapelvek súlyozása, rangsorolása mentén jutottam arra, hogy amennyiben létezik olyan elv, amely a többinél markánsabban képes meghatározni az eljárás rendszerét, arculatát, akkor a kutatásom, illetve az értekezés megírása során az alapelvek általános vizsgálata mellett, csakis

ezen elvvel fogok részleteiben is foglalkozni. Ez az elv, a később írt, és több ízben igazolt okok alapján, nézetem szerint a vádelv.

Kutatásom elsődleges általános célja tehát annak bizonyítása volt, hogy mind általában az alapelvek, mind a vádelv olyan témakörök, amelyek szabályozása és elvi kérdései a modern korban sem jutottak még nyugvópontra, így azokkal érdemes és szükséges is mélyrehatóbban foglalkozni. Mivel előfeltevésem, hogy az eljárási alapelvek, különösen egy-egy olyan központi jelentőségű alapelv, mint a vádelv, nem pusztán deklarációval letudott eszmei céljai és alapjai a büntetőeljárásnak, hanem kifejezetten magát a rendszert, annak alapkarakterét is meghatározzák, ezért ebből következően egy-egy alapelv meghatározása, elhagyása, másként szabályozása, vagy félreértelmezése alkalmas az egész büntetőeljárás rendszer arculatának, de akár konkrét részletszabályok alkalmazásának megváltoztatására is. Éppen ezért indokolt az alapelvek kapcsán kutatásokat végezni, különösen a jogalkotás aktív időszakában. Erre a jogalkotó is jól láthatóan figyelemmel van, hiszen büntetőeljárás kódexeink általános indokolásai – ahogy a 2018. július hó 1. napján hatályba lépett új büntetőeljárás törvény esetén is – minden esetben utalnak az eljárás alapelveire és rendszerére, a témakör hagyományaira és fontosságára.

A fentieknek megfelelően dolgozatom két, jól elkülöníthető részre osztható fel, amelyek témájukat tekintve értekezésem címével ellentétes irányba haladnak. Az általam általános résznek nevezett dolgozatrész általában a büntetőeljárás alapelvekkel és az ehhez szorosan kötődő eljárási rendszerek kérdéskörével foglalkozik. Ebben a részben igyekeztem, amennyire csak lehetőség volt rá, kerülni a konkrét alapelvek részletesebb vizsgálatát, és csak általános, összefoglaló megállapításokat tenni. A dolgozat második része pedig – különös rész cím alatt – immár csak a vádelvvel foglalkozik, ám nem szűkül kizárólag ezen elv(ek) elemzésére, mert a nézetem szerint a vádelvhez szorosan kapcsolódó alapelvek vizsgálata is itt történik meg. (Más további alapelvek részletes elemzésére azonban nem kerül sor.) Munkámat mind az általános, mind a különös részében végigkíséri egy nemzetközi összehasonlító vizsgálat, amelynek célterületei az angol-amerikai jogrendszerek. Választásom azért esett ezen – és kizárólag ezen – jogterületekre, mert a kontinentális rendszerek közé tartozó magyar jogrendszert alapelvei, rendszere és a vádelv tekintetében a karakterében a kontinentális jogrendszerektől jelentősen eltérő angol-amerikai jogrendekkel lehet és érdemes a leginkább összehasonlítani, e jogrendszereket illetően figyelhetőek meg ugyanis jelentős eltérések.

Dolgozatom általános részében elsőként az alapelvek definíciójának kérdését tekintem át, és – mivel meglehetősen változatos a jogtudományi meghatározások képe – törekszem egy

olyan fogalmi magot meghatározni, amely tartalmazza azt, amelyben a tudomány teljes körben egyetért, illetve amely meghatározás a további vizsgálódásaimnál is általánosan alkalmazható.

Ezután történeti áttekintés következik, amelynek során – az alapelvek társadalmi eredetére való rövid kitekintést követően – az alapelvek és a szorosan összefüggő eljárási rendszerek történeti alapjait és fejlődését vizsgálom, mind az egyetemes történet, mind a magyar jogfejlődés aspektusából.

A következő témakör az alapelvek és az eljárási rendszerek összefüggéseinek dogmatikai vizsgálata, amelynek során elsőként a témára vonatkozó magyar, majd az angol és amerikai elméleteket tekintem át, ezután pedig saját, az elméletekből levonható következtetéseimet, illetve nézetemet fejtem ki, majd egy új modellezésre is kísérletet teszek.

Ezt követi dolgozatomban az alapelvek jogforrási rendszerének áttekintése, mind a magyar szabályokat, mind a legfontosabb nemzetközi deklarációkat illetően, majd megkísérlem a sokszor igen bonyolult szabályozási struktúrát áttekinthetővé tenni.

A jogtudományban részben kidolgozatlan, részben pedig vitatott az alapelvek normativitásának kérdése. Dolgozatomban külön cím alatt kifejezetten ezzel a kérdéssel is foglalkozom, és igyekszem saját, a jogalkalmazásban is igazolható álláspontot elfoglalni.

Végül az általános rész utolsó, de mégis jelentős és átfogó témája az alapelvek rendszerezhetőségének kérdése. E fejezet egyben szükségszerűen azzal a fontos problémával is foglalkozik, hogy mi tekinthető egyáltalán alapelvnek. Ugyanitt törekszem – a magyar jogtudományi álláspontok széleskörű áttekintését követően – a rendszerezés saját kategóriáját is kialakítani, amelynek során – előrevetítve – a XX. század eleji magyar jogtudomány ún. vezérelv-konceptiójának feléleszthetőségével, és a vádelv központi szerepének igazolásával is kiemelten foglalkozom, de vizsgálom újabb, akár más jogterületeken alkalmazott osztályozási módok átvételének lehetőségét is.

Értekezésem különös része pedig már a vádelvre, és az ahhoz kapcsolódó elvekre fókuszál. E témakör önmagában is igen széles, így a vádelv átfogó elemzése mellett csak a témakör egyes, általam jelentősnek, vagy vitára, átgondolásra érdemesnek tartott kérdéseivel foglalkozom részleteiben.

A különös részben elsőként a vádelv fogalmával, részelemeivel és szabályozásával foglalkozom. Itt először a magyar vádelv-fogalmi elméleteket tekintem át. Ezt követi a vádelv magyar jogi szabályozása fejlődésének teljeskörű bemutatása. Ezután pedig ismét nemzetközi összehasonlításra törekszem, amelynek keretében az angol és amerikai jogrendszerek vádelvvel kapcsolatos jogi szabályozásának áttekintése, majd pedig az angol és amerikai

jogtudományi megközelítés vizsgálata történik meg. Végül a fentiekből levonható következtetéseimet összegzem, amelynek során törekszem a vádelv komplex meghatározására, fogalmi elemeinek feltárására, az elemek funkcióinak körülírására.

A dolgozat következő fejezeteiben pedig – mintegy a különös részen belüli különös részként – már a vádelv egyes aspektusait, illetve más, kapcsolódó elvekkel való összefüggését tárom fel. Az első ilyen kérdéskör a vádelv és a hivatalbóliség elvének összefüggésrendszere, ahol az elméleti és szabályozási megközelítés után tisztázni igyekszem az említett összefüggést és a hivatalbóliség pontos jelentésrétegeit.

A következő témakör a vádemelés megalapozottságának kérdése. A vádelv egyik eleme, a vádhozkööttség legszűkebb tartománya a vád bírósági eljárást (kizárólagosan) megindító funkciója. Ez előtt azonban azt szükséges tisztázni, hogy egyáltalán mikor, milyen esetben emelhet/emeljen vádat a vádló.

Ezt követi egy igen fontos, a vádelvet több ponton érintő téma vizsgálata: a vádelvet vajon mennyiben érintik a vád szűrésére, kontrolljára hivatott jogintézmények működései. Vizsgálom ezen jogintézmények történeti előzményeit, szabályozási formáit, de tényleges szükségességükre, illetve a vádelv sérelmére való alkalmasságukra is kitérek.

Dolgozatom következő fejezetében pedig a vádelv részelemének tekinthető vádhozkööttség elvének egy további elemével, az ún. alanyi vádhozkööttség kérdésével foglalkozom, különösen azzal, hogy mennyiben befolyásolja ezen elv működését a vádemelést megelőző nyomozás, azon belül is a gyanúsított kihallgatás, illetve a közölt gyanú.

Ezután a vádelv általam további részelemének tekintett váddal való rendelkezési jog néhány problémáját elemzem. Ilyen elsőként a vádejtés, és annak jogkövetkezményének néhány kérdése, másodsorban pedig a vád módosításával kapcsolatos jogi szabályozás néhány problémája.

Végül dolgozatom legutolsó fejezetének témája a vádelvvel összefüggő, alapvetően a vádlói bizonyítási teherrel (kötelezettséggel) kapcsolatos alapelvek vizsgálata, amelyben erőteljesen fókuszálok az új Be. néhány vitatható szabályozási megoldására is.

II. A kutatás során alkalmazott módszerek

Kutatásom általános módszere írásos források áttekintése, elemzése, értékelése, illetve összehasonlító vizsgálata volt. Az általam áttekintett forrásoknak két alapvető pillérét jelentik – a jogtudományi kutatásoknál megszokottak szerint – elsőként a jogforrások, másodjára pedig más szerzők tudományos írásai. Mindemellett nem csak a jogalkotási hatáskörrel felruházott szervek által kibocsátott jogszabályok áttekintésére szorítkoztam, hanem megvizsgáltam és elemeztem a jogalkalmazói gyakorlatot írásban rögzítő forrásokat is, így bírósági, ügyészségi, alkotmánybírósági állásfoglalásokat, döntéseket is.

Kutatásom során áttekintettem, megvizsgáltam, és feldolgoztam a témában általam relevánsnak ítélt fenti írásos forrásokat, mind a magyar jogterületet, mind az angol és amerikai jogrendszereket illetően, majd ezen álláspontokat sok esetben összehasonlítva, következtetéseimet rögzítettem értekezésemben.

A magyar jogforrások vizsgálata során az alapelveket és a vádelvet illetően alapvetően és elsősorban a kodifikált eljárásjogra koncentráltam, azaz az 1896. évi XXXIII. törvénytől kezdődően a hazánkban megjelent hat büntető eljárásjogi kódex jogszabályszövegére. Ennek során áttekintettem és összehasonlítottam, hogy mely kódexekben, mely alapelvek kerültek szabályozásra, ezeket milyen hangsúllyal, milyen megfogalmazással rögzítette a jogalkotó. Ennek során figyelemmel voltam a rendelkezésre álló miniszteri indoklásokra is, így több esetben egyes jogszabályhelyek ún. jogalkotói, és teleologikus értelmezését is elvégeztem. Mindemellett vizsgáltam az általam kutatott kérdések bírói gyakorlatát, amelynek keretében több eseti döntést és a legmagasabb bírói fórum által kiadott állásfoglalásokat is áttekintettem, illetve több ízben elemeztem az ügyészségi gyakorlatot, illetve az Alkotmánybíróság döntéseit is.

Az általam kutatott terület kapcsán megállapítottam, hogy az alapelveket érintő (magyar és idegennyelvű) szakirodalomban meglehetősen kevés az alapelvek kérdését általánosan feldolgozó írás, gyakrabban találkozhatunk inkább egy-egy alapelv részletesebb elemzésével. A magyar szakirodalomban az alapelvek általános kérdéseinek, de az egyes alapelveknek is a legjelentősebb forrása a tankönyvirodalom. Mindemellett rendelkezésre áll számos szakkikk, illetve néhány monografikus mű, amely ritkábban az alapelvekkel általában (de több esetben csak áttételesen), gyakrabban egy-egy alapelvvel (pl. ártatlanság vélelme, a védelme elve) foglalkozik. Törekedtem ezen írások lehető legteljesebb áttekintésére, valamennyi, az általam érintett témakör kapcsán, majd a legfontosabb megállapításokat értekezésemben minden esetben rögzítettem, az egyes szerzők megállapításait más szerzők

állításával, illetve saját nézeteimmel számos esetben összevettem, és levontam az ebből folyó következtetéseket is.

Az angol és az amerikai források kapcsán hasonlóképpen jártam el. Az angol és amerikai jogrendszereket illetően is több jogszabályt megvizsgáltam és elemeztem, és kiemeltem a szabályozásbeli eltéréseket is, törekedtem a magyar és az angol-amerikai jogi szabályozás összevetésére is. Úgyszintén elemeztem számos angol és amerikai szerző tudományos írását is, elvégeztem ezek egymással való összevetését is, de kifejezetten vizsgáltam a kutatásom tárgyaiként szereplő egyes témakörök angol-amerikai és a magyar jogban fennálló különbségét is, így elvégeztem általában az alapelvek, illetve a vádelv tudományos értelmezésének nemzetközi összehasonlítását is.

Valamennyi vizsgálat során egy olyan elemzési és következtetési módszert alkalmaztam, amely rendszerint: a jogszabályok bemutatása, majd az elméletek áttekintése, végül a saját következtetések, álláspontok kifejtése sorrendet követi. E módszerrel mindig jól elkülöníthetően igyekeztem megjelenítem a saját álláspontomat, amely így nem mosódik egybe más szerzők téziseivel.

III. A kutatás eredményeinek összefoglalása

Dolgozatom elsődleges és általános célja annak bebizonyítása volt, hogy mind a büntetőeljárás alapelvei (és az eljárási rendszerek), mind pedig ezek közül a vádelv témaköre alkalmas olyan elméleti és gyakorlati problémák felvetésére, elemzésére amelyek akár a jogalkotás, akár a jogalkalmazás szempontjából figyelemre méltóak lehetnek. Ehhez kapcsolódó, többszörösen igazolt általános feltevés az volt, hogy a büntetőeljárás alapelvei olyan jelentőséggel bírnak, amelyek kihatással vannak az egész büntetőeljárás rendszer jellegére, szerkezetére. Mindemellett annak alátámasztására is törekedtem, hogy lehet olyan központi rendszer-meghatározó elv az alapelvek között, amely önmagában is alkalmas az egész eljárási rend meghatározására. Ilyen nézetem szerint jelenlegi eljárási rendünkben a vádelv.

Ennek mentén értekezésem általános részében a büntetőeljárás alapelvei általános kérdéseit vizsgáltam meg, míg a különös részben már kifejezetten az általam központi elvnek tekintett vádelvet elemeztem.

Elsőként az alapelvek definiálhatóságával foglalkoztam, amelynek során áttekinttem a magyar jogtudomány művelőinek számos meghatározását, majd pedig ezeket értékelve az általánosan elfogadott, leginkább igazolható fogalmi elemeket tártam fel. Az elemzés eredményeként négy ilyen jellemzőt azonosítottam, amelyek: 1. a fundamentalitás és elvi jelleg, 2. a generalitás, 3. a rendszer-, illetve jelleg-meghatározás, valamint 4. az orientáló hatás.

Vizsgáltam az alapelvek eredetét, érteve ez alatt, hogy milyen történelmi/társadalmi tények hatására alakultak ki büntetőeljárás alapelvei. Ezen áttekintés eredménye akként összegezhető, hogy vélhetően előbb alakultak ki különböző, és koronként, országonként változó eljárási formák, amelyekre nagyban hatottak az adott kor társadalmi, politikai eszméi, majd ezt követően történt meg a hasonló rendszerek közös alapelveinek absztrakciója a tudomány által. Később azonban az így kikristályosodott alapelvek már képesek voltak orientálóan (vissza)hatni az ezt követően létrehozott eljárási rendszerekre. (A magyar jogalkotásra például jellemző, hogy a jogalkotási folyamat az általános szabályozási elvek megfogalmazásával kezdődik, amelyek sokszor a törvényszövegek legelején is megjelennek.) Az alapelvek és eljárási rendszerek történeti fejlődésének együttes vizsgálata során áttekinttem mind az egyetemes, mind a magyar jogfejlődést, arra jutva, hogy már igen korai szakasztól felfedezhetőek jellegzetes, különösképpen rendszerformáló elvek az egyes

történelmi korszakok büntetőeljárásaiban. Itt különös figyelemmel voltam az ismert történeti eljárási rendszerek és ezek alapelveinek bemutatására.

Ezt követően az alapelvek és az eljárási rendszerek dogmatikai összefüggéseit vizsgáltam meg. Ennek során bizonyítottam, hogy a két kérdéskör tulajdonképpen elválaszthatatlan. Elsőként a magyar, majd az angol-amerikai rendszertani elméleteket értékeltem, illetve összevettem a kétféle, sok ponton igen különböző kontinentális és angolszász rendszerezési teóriákat. Ugyanitt kísérletet tettem a rendszerelméletek különbözőségeinek, illetve ezek okainak feltárására. A különbségek legfőbb okát az egyes kifejezések eltérő használatában látom, így például abban, hogy az ügyféli/nem ügyféli angolszász különbségtétel elsősorban a bíróság előtti bizonyításra (ki bizonyítson: a „felek”, vagy a bíróság), és nem a vádelv meglétére utal (ebben valóban eltérő a kétféle eljárási rendszer megoldása), míg az akkuzatórius jelző az angol-amerikai hagyományban a vádlói bizonyítási kötelezettséget jelenti, nem pedig a vádhoz kötöttséget, ahogyan a kontinentális rendszerekben. A magyar jogtudományban megszokott hármas felosztás kapcsán pedig arra a következtetésre jutottam, hogy történeti vizsgálódás esetén megfelelő (elegendő) a kettős felosztás (akkuzatórius-inkvizitórius) alkalmazása (a vegyes modell ugyanis tulajdonképpen inkább vádelvű), nemzetközi összehasonlítás esetén pedig szintén elhagyható a hármas felosztás, mert vagy minden rendszert vegyesnek (esetleg vádelvűnek) tekinthetünk, vagy pedig előbbre vezet az angolszász országokban alkalmazott, elsősorban a bíróság előtti bizonyításra alkalmazott megkülönböztetés. Ugyanebben a részben megkísértem egy saját megközelítésű, új szemléletű modellezést is bemutatni, amelynek alapja az eljárási pozíciók közötti viszonyrendszer. Ennek alapján egy horizontálisan kétpólusú, ún. beavatkozás-mentes, egy vertikálisan kétpólusú („nyomozóelvű”), valamint egy hárompólusú („vádelvű”) modellt különböztettem meg. Az első, a beavatkozás-mentes kétpólusú modell lényege, hogy az azonos szinten, horizontálisan elhelyezkedő „felek” küzdelmét jelenti, külső „bíráló” fórum bevonása nélkül. Ennek tipikus példája a bosszúállás ősi (jog)intézménye. A még mindig két elemű, vertikális modell esetében az „alul” elhelyezkedő terhelt „felett” egy teljes jogkörrel eljáró hatóság áll, amely hivatalból, és legtöbbször egymaga végez minden eljárási cselekményt a terhelt vonatkozásában, így ítélik is felette. E jellemzőket az inkvizitórius eljárásokban érhetjük tetten. Végül a harmadik, a legfejlettebb modell újdonsága és jellegzetessége, hogy az eljárásban már három alany vesz részt, elkülönül ugyanis (a terheltén kívül) a terheltet vádló, tehát őt a bíróság elé „vivő” fórum magától az ítélező/bírósági fórumtól, amelynek a feladata tisztán az ítékezés (az eléje vitt vád alapján), így sem a

vádolásban, sem annak előkészítésében elvi szinten nem vehet részt. Ezen modell a modern, vádelvű eljárások megtestesítője.

Értekezésem következő részében az alapelvek jogforrási rendszerét vettem szemügyre. Ezen elemzést követően a sokszor bonyolult forrásrendszer áttekinthető rendezését végeztem el (rögzítettem, hogy a magyar és a nemzetközi szabályozás mely elveket deklarálja, és rámutattam az egyező/párhuzamos illetve eltérő szabályozás eseteire), illetve megfogalmaztam az ebből levonható következtetéseket. Így elsősorban azt, hogy a tágabb értelemben vett vádelv deklarálása csak a büntetőeljárás törvényekben történik meg, de hiányzik az alkotmányos valamint a nemzetközi szabályozásból. Bár ennek lehet észszerű magyarázata, azonban ezen elv(ek)nek is helye lehetne a „magasabb” szintű szabályozásban is.

Dolgozatom alapelvi normativitással foglalkozó részében azt elemeztem, hogy vajon az alapelveknek tulajdoníthatunk-e a jogalkalmazásra is kiható kötelező erőt. Itt megállapítottam, hogy az alapelvek normativitásának négy kérdése, azaz jelentés-tartománya vizsgálható. Az első ilyen a kötelező erő, amely nézetem szerint alapvetően nyelvtani megfogalmazás kérdése. A második az (absztrakt) kötelező alkalmazhatóság kérdése, amely az adott elv megfogalmazásán, tartalmán múlik. A harmadik jelentési szint a konkrét alkalmazhatóság, amely az előző két feltételen kívül függ az adott elv, illetve az egyéb eljárási szabályok konkrét tartalmától, illetve a konkrét eljárási helyzettől. Végül a negyedik kérdés, hogy a fenti feltételek meglétéén túl egy adott elvre lehet-e végső döntést alapozni. Vizsgálatom végén arra jutottam, hogy egyes alapelvek tekintetében valamennyi szempontból igenlő választ adhatunk.

Az alapelvek osztályozása kapcsán elsőként a magyar jogtudomány legjellemzőbb csoportosítási elméleteit tekintettem át. Ezt követően négy pontban vontam le következtetéseket: 1. a legáltalánosabb csoportosítási lehetőségek fenntarthatóságának kérdésköre – arra jutva, hogy tudományos, nem oktatási célú elemzésekhez megkérdőjelezhető mind a források szerinti, mind az eljárási szakaszok szerinti, mind az ún. szervezeti-működési felosztás alkalmazása; 2. az új, vagy más jogterületen ismert osztályozási formák átvétele – arra jutva, hogy megfontolásra érdemes a polgári eljárásjogban alkalmazott egyik csoportosítási módszer – tisztán az adott eljárásra vonatkozó alapelv/általános igazságszolgáltatási alapelv – átvétele; 3. a vezérelv koncepció elfogadhatóságának vizsgálata, illetőleg (újra)értelmezése – arra jutva, hogy a vezérelv-koncepció feléleszthető és ma is alkalmazható; valamint 4. az alapelvek rangsorának kérdése

– arra jutva, hogy a vezérelv-koncepció alkalmazása esetén elképzelhető az alapelvek rangsorolása is. Ezen elemzés végén igazoltam a vádelv központi, rendszermeghatározó szerepét is, elsősorban azért, hogy tulajdonképpen ezen elv (illetve elvcsoport) az, amelyet kimozdítva az eljárási rendszerből, az eljárási rend teljes képe, jellege alapjaiban változik meg.

Dolgozatom különös részében elsőként a magyar vádelv-fogalmi elméleteket vizsgáltam meg, majd a vádelvre vonatkozó magyar jogi szabályozás fejlődését. Több esetben is rámutattam, hogy hosszú ideig a vádelv jelentős csorbát szenvedett, elsősorban a szocialista időszakban, de a mai napig előfordulnak a vádelvet korlátozó szabályok (bár jóval kisebb mértékben). Ezután e két szempont mentén ugyanezen elemzést az angol-amerikai jogrendek kapcsán is elvégeztem. Rámutattam, hogy az angol és amerikai felfogásban és a jogi szabályozásban a vádelv – ilyen néven – jelen van ugyan, de egészen más jelentéssel bír. Elsősorban a vádlói bizonyítási kötelezettséget (bizonyítási terhet) értik alatta, míg a funkciómegosztás, a vádhoz kötöttség, vagy a váddal való rendelkezés kimondása lényegében nem, vagy alig történik meg jogszabályi, vagy tudományos szinten. A fenti analízis eredményeként pedig összegeztem, hogy nézetem szerint a vádelv pontosan milyen jelentést takar, milyen fogalmi elemei tárhatók fel, és ezek hogyan függenek össze. Ennek alapján a vádelvet olyan összetett elvnek tartom, amely három alapvető elemből áll: 1. a funkciómegosztás elvéből, 2. a vádhoz kötöttség elvéből (amelynek részelemei 2/a) a vád bírói eljárást kizárólagosan megindító funkciója, valamint 2/b) a szűkebb értelemben vett vádhoz kötöttség [utóbbi tovább bontható 2/b/1) alanyi és tárgyi vádhoz kötöttségre, valamint 2/b/2) a vádkimerítési kötelezettségre és a vádon túl terjeszkedés tilalmára), valamint 3. a váddal való rendelkezési jogból (amely magában foglalja 3/a) a vád módosításának, illetve 3/b) a vádejtésnek a jogát is).

Mivel rendszertani szempontból a vádelv egy bizonyos aspektusból konkurál, más szemszögből viszont megfér a hivatalbóliság elvével, ezért áttekintettem ezt az összefüggésrendszert is, illetve a hivatalbóliság elvének jelentéstartományait. Ennek kapcsán azt a következtetést vontam le, hogy a hivatalbóliságnak háromféle jelentésrétege van; ebből csak az első konkurál a vádelvvel, illetve zárják ki egymást: gyakorolhat-e ítélezési funkciót a bíróság hivatalból vagy csak vád alapján; a második jelentés, a bizonyításra vonatkozó hivatalbóliság (a bíróság hivatalból bizonyíthat-e, vagy pedig ez a felek feladata) jogalkotói döntés kérdése, és eljárási rendszerenként eltérő, továbbá csak áttételesen/látszólagosan jelentheti a vádelv (a funkciómegosztás) sérelmét; míg a harmadik jelentéstartomány a

bíróság egyéb tevékenységére vonatkozó hivatalbóliság, valamint az ügyészségre és nyomozóhatóságra vonatkozó hivatalbóliság a vádelv kérdését (közvetlenül) nem érinti.

Külön vizsgáltam a vádemelés megalapozottságának kérdését, azaz, hogy a vádhozkööttség elvének működésbe lépése előtt egyáltalán milyen bizonyosság kell vagy szükséges ahhoz, hogy a vádló vádat emelhessen. Arra a megállapításra jutottam, hogy e kérdést a jogszabályok közvetlenül nem rendezik ugyan, mindazonáltal észszerű – és ez egyéb jogszabályhelyekből is levezethető – a vádemeléshez való meggyőződéshez is a kétséget kizáró bizonyosságot megkövetelni. Ezt több jogszabályi rendelkezéssel is alátámaszthatónak látom: 1. a Be. kétséget kizáró bizonyosságra vonatkozó szabálya (in dubio pro reo) általános alapelv, amely szövegében sem jelöli meg a címzett hatóságot, így az a vádlóra is kell, hogy vonatkozzon; 2. a Be. bizonyítékok (szabad) értékelésére vonatkozó szabályának az ügyészség is kifejezett címzettje; 3. a bizonyítottság hiányában való (kötelező) eljárásmegszüntetésnek szintén címzettje az ügyészség. Hozzá kell azonban tenni, hogy mindezen objektív, elsősorban a bizonyításból eredő okokon kívül, a vádemelés mellett való döntéshez elengedhetetlenül szükségesnek tartom a vádlói szubjektív meggyőződés meglétét is.

Részletesen elemeztem a vád szűrésének intézményrendszereit. Nemcsak a történeti vádtanácsi, vagy a jelenleg is működő angolszász vádesküldtszéki rendszert, hanem a magyar jog azon sajátosságait is, amelynek révén a perbíróság is kontrollt gyakorolhatott a vád felett (pótnyomozás, törvényes vád, iratok visszaküldése). Kimutattam, hogy ezen intézmények a legtöbb esetben valamilyen módon sértik a vádelvet (elsősorban a funkciómegosztás elvét), ugyanis a vádról való előzetes, a tényleges bizonyítást és ítélező tevékenységet megelőző állásfoglalást feltételeznek, amely legalábbis alkalmas a bíróság váddal kapcsolatos (pozitív vagy negatív) elfogultságának látszatát kelteni. E megállapítás igaz a hatályos Be. erre hivatott jogintézményeire is (elsősorban a vádirat hiányosságaira való felhívásra és következményként az eljárás megszüntetését előíró szabályra).

Vizsgáltam az alanyi vádhozkööttség egyes részkérdéseit, egyrészt, hogy a vádló milyen módon függ a vádemelést megelőző nyomozás során közölt gyanúsítástól, másrészt, hogy ennek a tárgyaláson milyen következményei lehetnek. Arra a következtetésre jutottam, hogy bár a jogszabályi előírások megsértésének jogkövetkezménye nincs, de a hatályos eljárásban nem kerülhető meg a vádemelést megelőzően a nyomozás és a gyanúsított kihallgatás, más kérdés, hogy a gyanúsítás pontosságát, részletességét, helyes jogi minősítését milyen mértékben indokolt figyelembe venni a vádemeléskor. A jelenlegi szabályozás továbbá – vélhetően szándékosan – nem köti a vádemelőt a nyomozás során közölt

gyanúsításhoz (sem a tényállást, sem minősítést tekintve), hiszen az rendszertani problémákhoz vezetne.

Ezt követően a váddal való rendelkezés egyes aspektusait tekintetem át, egyrészt a vádejtés néhány problémáját, másrészt a vádmódosítás kérdéseit. Megállapítottam, hogy a vádejtés új Be.-ben bevezetett korlátozott alkalmazhatósága alkalmas bizonyos fokban a vádelv (a váddal való rendelkezési jog) megsértésére, ugyanis egyes esetekben a vádló nem gyakorolhatja szabadon a vádejtési jogát, hanem csak (az ehhez képest más következményekkel járó és az eljárás kötelező megszüntetését nem eredményező) felmentési indítvány megtételével tud élni. A vád módosításával kapcsolatos törvényi rendelkezések kapcsán megkísértem azok leghelyesebb értelmezését feltárni. Így azt, hogy a vád megváltoztatása feltétlenül magában foglalja, mind a büntetőjogi minősítés, mind a történeti tényállás (bizonyos fokú) megváltoztathatóságát, valamint azt, hogy a korábbi kódexbe utóbb beépített, de az új Be.-ben is fenntartott, szűkítő értelmű törvényi feltétel (amely a változtatás lehetőségét a vád tényeihez való kötöttség korlátai közé szorítja) valójában csak látszólag jelent korlátot a vád megváltoztatását illetően.

Végül a vádlói vádbizonyítással kapcsolatos alapelvek (bizonyítási teher, ártatlanság vélelme, in dubio pro reo elv, önvádra kötelezés tilalma) és a vádelv összefüggéseit értékeltem, amelynek során kitértem az új Be. néhány problémásnak tűnő rendelkezésére is. Itt elsősorban azt tekintetem át, hogy a korábbi kódexek szabályai, illetve a hatályos törvény miként foglal állást a vádlót terhelő bizonyítási kötelezettség, valamint a bíróságra is vonatkozó hivatalbóli bizonyítás kérdésében. Arra a megállapításra jutottam, hogy a bíróság hivatalbóli bizonyítási kötelezettségének fenntartása csak látszatában sérti a funkciómegosztás elvét, így az eljárás e szabályozás mellett is vádelvű maradhat. Természetesen lehetőség lenne a bírói hivatalbóli bizonyítási kötelezettséget mellőzni a rendszerből, és azt a vádlóra illetve a felekre telepíteni (az angolszász eljárások mintájára). Mivel azonban egyik rendszer sem jó vagy rossz ebből a szempontból, így a jogalkotó lehetősége választani. Nézetem szerint azonban ennek a választásnak egyértelműnek és következetesnek kell lennie, a rendszerek keverése a jogalkalmazás számára bizonytalanságot és problémát okoz. Ráműtöttem továbbá, hogy az új Be. esetében is koncepcionális cél volt a fenti kérdéskör újragondolása, a korábbi törvény félreérthető rendelkezéseinek korrekciója, ennek ellenére az ezzel kapcsolatos jogszabályi megfogalmazások továbbra sem egyértelműek, a joggyakorlat pedig a „saját útját járva” végső soron egyértelműen a „korlátlan” bírói hivatalbóli bizonyításhoz tér vissza (ezt már kúriai elvi határozat és AB határozat is megerősítette azóta),

annak ellenére, hogy a törvényszöveg megfogalmazása nézetem szerint nem világos (félreértelmezésre alkalmas) ebben a tekintetben.

Úgy vélem, hogy kutatásom eredményeként bizonyítani tudtam a korábban már vázolt általános felvetéseimet is, de a dolgozatomban feltett további rész-kérdésekre is válaszokat találtam. Igazoltam tehát, hogy mind általánosságban a büntetőeljárás alapelvek (és ezzel összefüggésben az eljárási rendszerek), mind az alapelvek közül kiemelkedő a helyen a vádelv témaköre alkalmas érdemi vizsgálatra, valamint aktuális és reális, mind a jogtudomány, mind a joggyakorlat számára hasznosítható megállapítások, következtetések megtételére. Az eljárási alapelvek, különösen a vádelv fontos kérdéseinek tisztázása, a felvetődő kérdések megválaszolása, és ezek eredményeként a jogalkalmazásban is a vádelv lehetőség szerinti legkövetkezetesebb érvényre juttatása hozzájárulhat egy hatékonyabb, működőképesebb, de egyidejűleg az emberi jogokat messzemenően szem előtt tartó büntetőeljárás megvalósításához.

IV. A kutatás témakörében készült publikációk jegyzéke

- Székely György László: Büntetőeljárás alapelvek a gyakorlatban. Miskolci Egyetem Doktoranduszok Fóruma, az Állam- és Jogtudományi Kar szekciókiadványa. Miskolc, 2007. (205-210. o.)
- Székely György László: A közvetlenség elvének szerepe a büntetőeljárásban. *Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolciensium*. Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai. Tomus 9. Miskolc, 2008. (429-445. o.)
- Székely György László: Adalékok a büntetőeljárás rendszere kialakulásának megértéséhez. Miskolci Egyetem Doktoranduszok Fóruma, az Állam- és Jogtudományi Kar szekciókiadványa. Miskolc, 2008. (157-162. o.)
- Székely György László: Az 1896. évi Bünvádi perrendtartás alapelvei és eljárási rendszere. *Collega* 2009. XII. évfolyam 1-2. szám. (42-45. o.)
- Székely György László: A büntetőeljárás alapelvek, mint a jogállamiság garanciái. *Jog – Állam – Politika. A jogállamiság 20 éve. Tanulmánykötet*. Győr, 2009. (122-128. o.)
- Gampel Andrea – Székely György László: A profilalkotás alkalmazásának lehetőségei a magyar büntetőeljárásban. *Ügyészek Lapja* 2009. évi különszám (19-30. o.)
- Székely György László: Kontradiktórius büntetőper – a vád, a védelem és az ítélezés kapcsolata a magyar büntetőeljárásban. *Advocat*, 2009. évi 3-4. szám. (7-10. o.)
- Székely György László: Törések az officialitás elvén: gondolatok a magánindítvány szerepéről és kettős jogi természetéről. *Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolciensium*. Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai. Tomus 10. Miskolc, 2010. (317-335. o.)

- Székely György László: A vádelv érvényesülésének néhány problémája 1951 és 2003 között. Miskolci Egyetem Doktoranduszok Fóruma, az Állam- és Jogtudományi Kar szekciókiadványa. Miskolc, 2010. (169-173. o.)
- Székely György László: A vádelv és a vádrendszer néhány elvi és gyakorlati kérdése – A vádelv kialakulásának lehetséges modelljei. Kriminológiai Közlemények 71. szám – Kontroll és jogkövetés. Magyar Kriminológiai Társaság. Budapest, 2012. (292-307. o.)
- Kis László – Nagy Anita – Székely György László: Büntető eljárásjogi alapfogalmak. IX-XV. Fejezetek (társszerző: Nagy Anita). Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc, 2012. (99-156. o.)
- Székely György László: Alapelveket érintő változások a büntetőeljárás törvényben. Ügyészek Lapja 2014/1. (47-56. o.)
- Székely György László: Az ügyész szerepe és helye a nyomozás új koncepciójában, a vádemelés előtti elterelés új intézményei. Ügyészek Lapja 2016/3-4. (61-74. o.)
- Székely György László: The American approach to criminal procedural principles and criminal procedural systems. Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolciensium. Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai. Tomus 17. Miskolc, 2017. (361-377. o.)
- Székely György László – Tóth Szabolcs: Az ügyész és a nyomozó hatóság kapcsolata az új büntetőeljárás törvény koncepciójában. Ügyészek Lapja. 2018/1. (5-17. o.)
- Székely György László: Az ügyészség új és megújuló feladatai az új büntetőeljárás törvényben. Advocat, 2018/ 3-4. (12-19. o.)